

Redovisning av Barnhusets kunskapsspridande insatser under 2008

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har under 2008 fått medel av Socialdepartementet för kunskapsspridande insatser om sexuell exploatering av barn (se regeringsbeslut S2008/1701/SK i bilaga 1). Tre områden ingår i beslutet: *Kunskapsspridning, Sammanställa forskning och kunskap, Ett samlat ansvar för kunskap och information om sexuell exploatering av barn.*

Arbetsformer

Barnhuset har bedrivit arbetet i dialog med Socialdepartementet och andra relevanta aktörer på området i en referensgrupp som haft två möten under året, 24 april och 6 november (deltagare i referensgruppen redovisas i bilaga 1.)

En arbetsgrupp bestående av Åsa Lundström Mattsson och Bodil Långberg, Barnhuset samt Ingrid Åkerman, konsult och sakkunnig inom området, har genomfört och planerat arbetet.

Barnhuset skulle, där så var relevant, inhämta barns egna synpunkter. En gruppintervju har genomförts med barn från en gymnasieskola i Ystad om hur de ser på sexuell exploatering och om det finns behov att sprida mer kunskap i ämnet.

Exploaterade barns röster blir i någon mån hörda i de olika rapporter och publikationer som refereras i sammanställningen av aktuell kunskap om sexuell exploatering. Barnhuset har gjort bedömningen att det inom ramen för uppdraget varken fanns utrymme eller var relevant att göra ytterligare försök att inhämta barns synpunkter.

Kunskapsspridning och inventering av kunskapsbehov

I regeringens beslut anges att Barnhuset ska fortsätta sitt arbete med att sprida kunskap till professionella som i sin yrkesverksamhet möter barn som har behov av kunskap om sexuell exploatering samt andra relevanta grupper. Barnhuset ska också inventera behovet av ytterligare kompetensutveckling bland yrkesverksamma (S2008/1701/SK).

Barnhuset har under 2008 fortsatt sin tidigare inledda seminarieserie för att sprida kunskap om sexuell exploatering av barn och ungdomar i samarbete med länsstyrelsen. Under 2007 genomfördes sex seminarier och under 2008 ytterligare tre, ett i Botkyrka, ett i Stockholm stad (Södermalm) och ett seminarium i Umeå. Därutöver har barnhuset haft två föreläsningar; en för fältarbetare i södra Sverige och en föreläsning som ingick som en del i en utbildning för utredare av barn och ungdomsären den inom polisen.

Till seminarierna har yrkesverksamma bjudits in som på läns- och kommunnivå i sitt dagliga arbete kommer i kontakt med ungdomar eller har ansvar för ungdomsfrågor, vid socialtjänst, ungdomsmottagning, polis, barn- och ungdomspsykiatri, skolhälsovård, länsstyrelsernas tillsynsenheter och frivilligorganisationer.

Seminarierna hade ett tredelat syfte:

- Att sprida kunskap genom att beskriva och förklara vad sexuell exploatering är, att visa på vägar till att söka mer kunskap samt uppmuntra till att bjuda in föreläsare och organisera studiedagar.
- Att främja kontakter. Seminarierna var ett tillfälle för kontakt och diskussion mellan olika verksamheter samt mellan kommuner och län som ligger grannar.
- Att göra en inventering av, om och hur sexuell exploatering av barn uppmärksammas av de professionella samt hur deras behov av kunskap, resurser och metodutveckling ser ut.

Seminarierna inleddes med en halvdag med föreläsningar som tog upp sexuell exploatering av barn, både på ett generellt plan och med konkreta exempel och fallstudier. Den andra delen av dagen gjordes en inventering av de professionella nyckelpersonernas behov av kunskap och resurser. I snitt deltog 23 deltagare per seminarium. De frågeställningar som behandlades under seminariernas eftermiddags diskussion var: 1. Sexuell exploatering i vår region – hur och var uppmärksammas barnen? 2. Vilka behov av kunskaps- och metodutveckling finns i regionen? 3. Vad har vi för resurser att möta dessa behov och hur kan våra resurser kompletteras?

En rapport har sammanställts utifrån den inventering som gjorts under seminarierna, *Sexuell exploatering av barn och ungdomar – vad vet de som möter barnen? En inventering av kunskaps- och resursbehov* (Barnhuset, 2008).

Sammanfattningsvis indikerar inventeringen att professionellas kunskap om sexuell exploatering fortfarande är förhållandevis låg ute i landet. Den kunskapsförmedling som ägde rum vid seminarierna fungerade i många fall som en ögonöppnare för att sexuell exploatering av barn förekommer på den egna orten. Det saknades generellt kunskap om att sexuell exploatering är något som kan drabba de barn och ungdomar med ett riskbeteende som man redan arbetar med. Hur Internet och annan modern teknik används i samband med exploatering var för flera deltagare okänt. Representanter från polis, socialtjänst, skola och BUP uttryckte svårigheter att hantera sexuell exploatering med befintliga resurser.

De behov som seminariedeltagarnas uttryckte, av kunskap och resurser handlade framförallt om att det överhuvudtaget behövs mer generell kunskap om vad sexuell exploatering innebär och hur man upptäcker och bemöter exploaterade barn:

- Lättillgängligt informationsmaterial, handlingsplaner och checklistor.
- Förbättrad samverkan, nationellt och lokalt för att lära av erfarenheter som gjorts i samband med ärenden där exploatering har uppdagats.
- Mer kunskap om hur Internet och modern teknik, mobiler m.m. används.
- En bättre översikt av förekomsten av sexuell exploatering, lokalt och i landet som helhet.

Informationsmaterial om sexuell exploatering av barn och ungdomar

Med utgångspunkt i inventeringens resultat har Barnhuset under hösten arbetat med att ta fram ett lättillgängligt informationsmaterial för yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn och ungdomar som kan vara/är sexuellt exploaterade. Syftet med informationsmaterialet är att ge en kortfattad information om vad sexuell exploatering innebär, för att underlätta tidig upptäckt av barn och ungdomar som är, eller riskerar att bli, sexuellt exploaterade.

En workshop anordnades på Sättra Bruk 10-11 september 2008, till vilken inbjöds professionella med erfarenhet av arbete med sexuellt exploaterade barn, för att diskutera materialets innehåll och utformning. En konsult, med erfarenhet av att ta fram utbildnings- och informationsmaterial inom ämnesområdet, anlätades för att bearbeta materialet.

I den nya handlingsplanen mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål (2007/08:167) fick Ungdomsstyrelsen ett uppdrag som bl.a. omfattar utbildning för yrkesverksamma om sexuell exploatering. Ungdomsstyrelsen uppmanas att samarbeta med relevanta aktörer och särskilt uppmärksamma Barnhusets arbete på området. Barnhuset och Ungdomsstyrelsen har därför inlett ett samarbete om ovan nämnda informationsmaterial. Samarbetet medför att produkten vid utgången av 2008 ännu inte är färdig, utan redovisas som ett arbetsmaterial.

Sammanställning av aktuell forskning och kunskap om sexuell exploatering

I regeringens beslut anges att Barnhuset ska sammanställa den forskning och kunskap som bl.a. finns hos olika aktörer som arbetar med frågan utifrån olika ansvarsområden och perspektiv. Kunskapssammanställningen bör utgöra basen för fortsatt kunskapsspridning samt ge underlag till bedömning om vissa områden behöver lyftas fram ytterligare och om särskilda initiativ bör tas (S2008/1701/SK).

Barnhuset gav i uppdrag till Gisela Priebe, leg. psykolog och leg. psykoterapeut, doktorand vid Avd. för barn- och ungdomspsykiatri vid Lunds universitet, att göra en sammanställning av aktuell forskning och kunskap. Sammanställningen redovisas som en rapport, *Sexuell exploatering av barn och ungdomar. Sammanställning av aktuell kunskap och forskning 2004-2008* (Barnhuset och Gisela Priebe, 2008)

Gisela Priebe har, tillsammans med professor Carl-Göran Svedin, gjort en tidigare studie om gymnasieungdomar som säljer sex mot ersättning/pengar, i samband med den offentliga utredningen om Sexuell exploatering av barn i Sverige (SOU 2004:71). Rapporten tar sin utgångspunkt i denna utredning och redovisar utvecklingen av kunskap om sexuell exploatering av barn, handel med barn, sexuell exploatering mot ersättning/barnprostitution och barnpornografi, till och med hösten 2008. Fokus är Sverige och de nordiska länderna men publikationer från andra länder finns också med.

Sammanställningen visar att till skillnad från år 2004 så finns det i dag ett stort antal publikationer i ämnet. Mest material har publicerats om ungdomar som säljer och byter sexuella tjänster, betydligt mindre om barnpornografi och handel med barn för sexuella ändamål. Kunskapsutvecklingen har också varit stor vad gäller barns och vuxnas IT-användning (Interaction Technology, t.ex. Internet och mobiltelefoner) i allmänhet och sexuella syften i synnerhet samt ungas konsumtion av pornografi.

Komplexiteten när det gäller fenomenet att unga säljer och byter sexuella tjänster är i dag mer belyst. Flera undersökningar visar att det är vanligt att barn får sexuella förslag via Internet men att det är sällsynt att de leder till möten i verkliga livet. Det finns en gråzon från "vanligt" sex till bytessex, till regelrätt prostitution och hur unga själva definierar försäljning av sex. Överhuvudtaget tar ungdomar risker och ser inte alltid sig själv som offer för exploatering och övergrepp. Något som kan bidra till att göra gränser otydliga är attitydförändringar t.ex. normalisering av pornografi och önskade sexuella förslag på Internet.

Kunskapsutvecklingen går snabbt, inte minst när det gäller Internet och modern teknik. Priebe understryker att bilden är föränderlig. Publikationer kan snabbt bli inaktuella. Det behövs därför en fortsatt uppföljning av kunskapsläget.

Det finns även områden där kunskapsutvecklingen är otillräcklig eller saknas. Det gäller framförallt:

1. Kunskap och metoder för att identifiera, stödja och behandla sexuellt exploaterade barn och ungdomar.
2. Kunskap om vilken roll Internet och annan modern teknik spelar när det gäller sexuell exploatering. Är Internet bara en ny arena för sexuell exploatering eller ändras kommunikations- och relationsmönster så att helt nya grupper av förövare och offer, rekryteras?
 - a. Vilka barn löper störst risk att utsättas för sexuella övergrepp på Internet?
 - b. Vilka vuxna är det som söker kontakt med barn på Internet i sexuellt syfte och/eller köper sexuella tjänster av minderåriga?
 - c. Hur hanteras generationsklyftan kring IT användning i det dagliga samspelet mellan barn och föräldrar?
 - d. Vilken roll spelar andra interaktiva media (förutom Internet) som mobiler med möjlighet att fotografera och filma sexuell exploatering av barn och ungdomar?

Det kan finnas flera anledningar till att det finns lite dokumenterad kunskap på området. Sexuellt exploaterade barn och ungdomar är allmänt sett svåra att nå. Av de barn som är utsatta för barnpornografibrott som är få identifierade. Unga är inte alltid hjälpsökande då de inte upplever det som ett problem att de har sålt eller bytt sexuella tjänster. Ytterligare en anledning kan vara att när barn har flera problem (t.ex. missbruk, psykiska och sociala) hamnar dessa i fokus och inte den sexuella exploateringen som överhuvudtaget kan vara svår att identifiera för professionella med otillräckliga kunskaper.

Trots att det idag finns en hel del material för säker användning av Internet är det oklart hur effektiv den är och om den når fram till och/eller påverkar riskgrupperna. Ungdomar har kunskap om Internetsäkerhet men vissa väljer ändå att ta risker och

tror att de kan hantera de situationer som uppstår. Unga vet mer om Internet och andra interaktiva media än vuxna men, kan inte alltid bedöma vad som kan vara farligt och skadligt eller vilka konsekvenser deras handlingar kan få, t.ex. av att sprida bilder och filmer (i sexuella situationer, tagna i smyg m.m.) på sig själv eller andra

Det finns få exempel på att unga aktivt medverkar i att utveckla åtgärder och strategier för att motverka sexuell exploatering, något som betonades i dokumentet från Världskongressen i Stockholm 1996. Ungas medverkan är särskilt motiverad med hänsyn till den generationsklyfta som just nu finns mellan barn och vuxna när det gäller modern teknik och den allmänna attitydförändringen. I materialet finns flera exempel på att sexuellt exploaterade ungdomar har reagerat på okunskapen hos professionella och uttryckt besvikelse över att ingen vågat närma sig problemet, vågat fråga, trots att de haft flera kontakter med professionella.

Handel med barn för sexuella ändamål är en verksamhet som planeras skickligt av kriminella organisationer och upptäckten av exploaterade barn och ungdomar är starkt avhängigt de resurser som polisen lägger ner på brottet, vilket varierar i landet. Strukturen kring människohandel och olika stödinsatser är komplicerad. Även här behövs mer kunskap och strategier, särskilt vad gäller hur man ska åstadkomma långsiktighet i arbetet. Många insatser drivs i form av tidsbegränsade projekt. En komplikation är att barn som är utsatta för människohandel oftast inte betar sig som någon som utsatts för ett allvarligt brott. Barnen har ofta lågt förtroende för myndigheter och är starkt knutna till människohandlarna. Barnens omhändertagande och rehabilitering kräver samarbete av alla involverade. På senare år har det kommit en nationell samverkansplan och Barnenheten inom Östersjöstaternas råd har genomfört flera insatser för att förbättra situationen för utsatta barn.

Priebe har inte gjort någon vetenskaplig bedömning av materialet i sammanställningen men framhåller ändå att den till stor del består av projekt som kan ha en oklar vetenskaplig kvalitet. Kunskapen hos de som genomför projekten varierar och ibland saknas tillräckliga beskrivningar av metod och undersökningsgrupperna kan vara för små. Mycket få svenska vetenskapliga studier om sexuell exploatering av barn och ungdomar har publicerats i internationella sammanhang. Intrycket blir sammantaget att man i vissa frågor hela tiden börjar om på nytt. Priebe efterlyser en ökad fördjupning, samordning samt någon form av kvalitetssäkring, när det gäller den fortsatta kunskapsutvecklingen. Ett sätt att tillgodose detta skulle vara en mer långsiktigt nationell strategi, där de mest angelägna frågorna att få besvarade väljs ut samt att personella och ekonomiska resurser avsätts för dessa.

Sammanfattningsvis anser Priebe att utveckling och utvärdering av olika typer av insatser för att motverka sexuell exploatering är nästa viktiga steg att ta, både vad gäller förebyggande och behandlande insatser. Även om det är en svår uppgift att göra kvalificerade utvärderingar av ett så komplext område är det viktigt, inte minst för att se om insatserna är effektiva och för att kunna sprida goda exempel.

Ett samlat ansvar för kunskap och information om sexuell exploatering av barn

I regeringens beslut anges att syftet med ett samlat ansvar är att

- underlätta för de yrkesgrupper som är berörda och för andra som söker och behöver kunskap och information om sexuell exploatering av barn.

För att tillgodose detta skulle "någon aktör" ansvara för att sammanställa information och kunskap samt hålla den uppdaterad och lättillgänglig. Barnhuset ska lämna förslag på hur ett sådant ansvar ska organiseras.

Hearing 14-16 maj

För att samla in synpunkter från relevanta aktörer anordnade Barnhuset en hearing under ett internat på Sättra Bruks Herrgård den 14-16 maj. Förutom referensgruppen inbjöds representanter från olika yrkesföreningar; Sveriges Skolkuratorers förening, Föreningen för Sveriges Ungdomsmottagningar, Svenska skolläkarföreningen, Riksföreningen för skolsköterskor, Statens folkhälsoinstitut, Myndigheten för skolutveckling, Brottsförebyggande rådet, BUP Wasa i Stockholm, Onlineprojektet vid BUP Elefanten i Linköping, Lunds universitet samt Stadsmissionen. Barnhuset genomförde separata intervjuer med de aktörer som inte kunde delta under hearingen; Brå, Ecpat, Rikskriminalpolisen och Länskriminalpolisen i Stockholm.

Dagarna inleddes med en förmiddag med föreläsningar om sexuell exploatering. Därefter följde gruppdiskussioner (indelade efter verksamhet) om vilka behov av kunskap och resurser deltagarna ansåg fanns när det gällde sexuell exploatering av barn och ungdomar. I flera delar fanns en överensstämmelse med vad som kom fram i Barnhusets tidigare nämnda inventering.

Grupperna blandades sedan och fick diskutera ett ev. kunskapscentrums lokalisering, organisation och finansiering.

Resultatet av diskussionen kan sammanfattas i tre förslag.

1. Ett nationellt universitetsanknutet kunskapscentrum för frågor som rör sexuell exploatering av barn

Organisation:

Anknutet till ett universitet ev i samarbete med specialiserad barn- och ungdomspsykiatri samt regionalt Barnahus.

Uppdrag

Samla och sprida kunskap, stödja kunskapsutveckling, behandling och brottsförebyggande åtgärder och utbildning om sexuell exploatering. Samordna och fördela eventuella forskningsmedel till prioriterade projekt. Stor betoning på nätverksskapande mellan och samarbete med aktuella aktörer; praktiker, länsstyrelser, barnahus, frivilligorganisationer, polis, experter på IT, jurister och forskare inom olika discipliner.

2. Ett fristående nationellt kunskapsnav med uppdrag att motverka den sexuell exploatering av barn och unga

Organisation:

En fristående verksamhet som är organisatorisk knuten till någon befintlig organisation eller myndighet.

Uppdrag:¹

Samla och sprida kunskap, stödja kunskapsutveckling, behandling och brottsförebyggande åtgärder och utbildning om sexuell exploatering. Samordna och fördela eventuella forskningsmedel till prioriterade projekt. Stor betoning på nätverksskapande mellan och samarbete med aktuella aktörer; praktiker, länsstyrelser, barnahus, frivilligorganisationer, polis, experter på IT, jurister och forskare inom olika discipliner.

3. Ett reglerat samarbete mellan berörda organisationer, universitet och myndigheter med syfte att främja kunskapsutveckling och motverka sexuell exploatering av barn

Inget särskilt ansvar eller kunskapscentrum. Regleringsbrev till berörda myndigheter och organisationer med uppdrag att samarbeta när det gäller ämnesområdet vilket ev. kan kombineras med en webbaserad kunskapsbank.

Utöver det tre förslagen kan nämnas att Barnhuset och Hälsouniversitetet i Linköping i samarbete med BUP Elefanten i Linköping namngavs som förslag på aktörer för att samla och sprida kunskap om sexuell exploatering.

Studiebesök

Barnhuset har utöver hearingen genomfört två studiebesök för att samla kunskap från redan befintliga kunskapscentra. Ett i Norge, Oslo, Nationalt kunskapscenter om vold og traumatisk stress NKVTS och ett i Uppsala, Nationellt centrum för kvinnofrid NCK. Studiebesöken redovisades för referensgruppen.

Sammanfattning av referensgruppens synpunkter

Under referensgruppens sista möte (6/11) diskuterades ovanstående tre alternativ principiellt. Frågor som rör finansiering och detaljer kring organisation och personalsammansättning, behandlades endast översiktligt.

I referensgruppen fördelade sig förespråkarna för alternativ ett och två, relativt jämnt. Socialstyrelsens Individ och familjeenhet, som var representerad i referensgruppen, var den enda parten som förespråkade alternativ tre, främst med hänvisning till att ämnesområdet sexuell exploatering är smalt och att ett specifikt kunskapscentrum inte bidrar till en helhetssyn på barn och deras behov. Övriga representanter delade inte den åsikten utan menade att området riskerar att prioriteras ner om det ska ingå i något annat sammanhang. Man ansåg att ämnesområdet i alla fall under en period, ca 5 år behöver lyftas separat tills det har blivit mer känt och kunskapsutveckling har hunnit kommit igång.

Brå, som har haft ett regeringsuppdrag om vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet, påpekade att den officiella definitionen av sexuell exploatering, kan bli för snäv och bl.a. riskera att utelämnas sexuella övergrepp där barn manipuleras till

¹ Uppdragen för alternativ 1 och 2 är identiska då de uppdrag som arbetsgrupperna beskrev var så pass lika att det inte fanns någon anledning att särskilja dem.

delaktighet av vuxna utan att någon ersättning utgår eller där det inte finns ett kommersiellt syfte, sk. ”sexuell grooming”. Brå föreslår att ett alternativ, som innebär ett kunskapscentrum med bredare fokus på sexuellt utnyttjande/sexualbrott mot barn, övervägs. Ytterligare en viktig arbetsuppgift för ett kunskapscentrum bör, enligt Brå, vara att hålla sig ajour med förändringar i barns och ungas kommunikationsbeteenden för att kunna reagera snabbt när t.ex. Internet används för att sexuellt utnyttja barn.

Deltagare i referensgruppen var samstämmiga i flera frågor:

- Samarbete med frivilligorganisationer är centralt
- Betoning av praktisk nytta, kunskapsspridning och att det ingår som en uppgift att kunna besvara frågor från professionella om sexuell exploatering.
- Sexuell exploatering ska vara ämnesområdet
- Det är viktigt med samarbete med regionala aktörer (t.ex. barnahus och FoU-enheter) och att det finns en koppling till praktiken
- Utbildning om sexuell exploatering bör ingå som arbetsuppgift
- Verksamheten bör förläggas i en befintlig organisation
- Verksamhetens omfattning behöver inte vara stor (ca 3-4 tjänster)

Intervju med gymnasieungdomar

Barnhuset genomförde en intervju med åtta ungdomar från Berghusagymnasiet i Ystad.² Flera av de teman som refereras i Pribes sammanställning bekräftades under intervjun. Ämnen som diskuterades berörde på olika sätt sexuell exploatering. T.ex. vad ungdomarna skulle göra/vem de skulle prata med om de själva eller någon vän utsattes, hur de uppfattar information om säker Internetanvändning, samt hur de uppfattar vuxnas kunskap om Internet.

Begreppet ”sexuell exploatering” var ungdomarna inte bekanta med. När de fick det definierat för sig visade de störst kunskap om den exploatering som förekommer på Internet. Om ungdomarna skulle bli utsatta för någon form av sexuell kränkning på Internet skulle de i första hand vända sig till en vän (en person till sina föräldrar). Att vända sig till föräldrarna skulle innebära att de måste erkänna att de gjort något olämpligt. Det skulle vara lättare att prata med någon vuxen utanför familjen, en fadder, skolkurator eller präst.

Ungdomarna tyckte att det kunde vara bra med en plats på nätet dit man kunde vända sig vid behov om man mår dåligt, inte bara vid sexuell exploatering, utan överhuvudtaget. Där skulle det finnas möjlighet till en kontinuerlig stödkontakt med någon vuxen.

Varningar och information från vuxna om Internet uppfattade ungdomarna som verkningslöst, något man struntar i. Förslag på andra tillvägagångssätt var att, utan pekpinnar få information genom att andra ungdomar berättar om sina erfarenheter. Gruppen sade samfällt att vuxna har betydligt mindre kunskap om Internet och vad som pågår där, än de själva.

² Några av de ungdomarna som deltog i intervjun har under tre års tid varit referensgrupp till Online projektet (BUP Elefanten).

Behövs ett samlat ansvar för kunskap och information om sexuell exploatering?

Barnhuset har haft som ambition att göra en förutsättningslös undersökning av frågan om det behövs ett samlat ansvar för kunskap och information om sexuell exploatering. I det följande kommer vi att göra en sammanfattande analys utifrån den inhämtade kunskapen.

Det har varit ett mycket tydligt ställningstagande från representanterna från de organisationer och myndigheter som tillfrågats (med undantag från Socialstyrelsens Individ- och familjeenhet) att det behövs en aktör med ett samlat ansvar dvs. någon form av kunskapscentrum som sprider kunskap om sexuell exploatering av barn och ungdomar. Den kunskap som samlats - Barnhusets inventering av professionellas kunskapsbehov, sammanställningen av aktuell kunskap och forskning samt dialogen med aktuella aktörer - visar flera skäl till varför det behövs:

- **Sexuell exploatering uppfattas fortfarande som något nytt och okänt.** Professionella runt om i landet uttrycker bristande kunskap om vad sexuell exploatering innebär och vilka uttryck ungas sexualitet tar sig idag. De saknar även strategier, vad som ska göras vid upptäckt av sexuell exploatering.
- **Sexuellt exploaterade barn och ungdomar är svåra att nå.** Få barn utsatta för barnpornografibrott är identifierade. Ungdomar upplever det inte alltid som ett problem att de har sålt eller bytt sexuella tjänster. När unga har flera problem överskuggar dessa ofta den sexuella exploateringen pga. professionellas okunskap. Barn, utsatta för människohandel, är oftast inte hjälpsökande.
- **Professionella uttrycker ett behov av att få mer kunskap i ämnet – men det är oklart hur.** Bristande resurser, framförallt hög arbetsbelastning beskrivs av flera professionella grupper; socialtjänst, polis och skola, som ett hinder för att skaffa sig mer kunskap om sexuell exploatering. Två specialiserade barn- och ungdomspsykiatriska mottagningar (BUP Elefanten i Linköping och BUP Wasa i Stockholm) kan knappast arbeta med rådgivning, behandling och kunskapspridning för hela landet. Att Medierådet har informationsmaterial om Internet, var för många något okänt.
- **Internet och andra interaktivas media har skapat nya arenor för sexuell exploatering som många professionella saknar kunskap om.** Den snabba utvecklingen av IT har inneburit att det i dag finns en stor generationsklyfta mellan barn och vuxna när det gäller IT användning. Unga vet mer än vuxna om Internet och andra interaktiva media men, kan inte alltid bedöma vad som kan vara farligt och skadligt eller vilka konsekvenser deras handlingar kan få. Trots att de har kunskap om Internetsäkerhet väljer vissa unga att ta risker och tror att de kan hantera de situationer som uppstår. Det är oklart om det material som finns om säker Internet användning är effektivt.
- **Det saknas en samordnad kunskapsutveckling på området.** Mycket få svenska vetenskapliga studier om sexuell exploatering av barn och ungdomar har genomförts. Flera mindre studier ger intrycket av att man i vissa frågor hela tiden börjar om på nytt. Det behövs kunskap och metoder för att identifiera, stödja och behandla sexuellt exploaterade barn och ungdomar.

Samtidigt behöver kunskap utvecklas om vilken roll Internet och annan modern teknik spelar när det gäller sexuell exploatering. Det finns behov av en aktör som skapar nätverk och kontakter mellan forskare och kliniker samt pekar ut prioriterade områden för kunskapsutveckling.

- **Det finns idag inte någon aktör, organisation eller myndighet som tagit sig an ämnet sexuell exploatering, eller planerar att göra det - för att systematiskt samla och sprida kunskap.** Medierådet driver en kampanj som rör säkrare Internetanvändning bland barn och unga, men sexuell exploatering i vidare bemärkelse och utanför den mediala värden inkluderas inte i Medierådet uppdrag. Inte någon av de organisationer och myndigheter som Barnhuset varit i kontakt med uttrycker intresse för att ta ansvar för ett kunskapscentrum.³
- **Det behövs samordning och implementering av den kunskapsutveckling som blir följd av de nya medel som tillförts området.** I juli 2008 presenterade regeringen en ny handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål (2007/08:167). I denna finns även flera åtgärder som omfattar sexuell exploatering av barn och ungdomar.⁴ Det är mycket glädjande att regeringen gör en så stor satsning på området. Den förhållandevis korta tid, två år, under vilken satsningen sker kräver samordning för att de olika åtgärder som rör kunskapsspridning och utbildning inte ska kollidera med varandra. Därefter krävs ett fortsatt implementeringsarbete för att ta till vara det material som tagits fram. Både när det gäller samordning och fortsatt implementering skulle ett kunskapscentrum ha en viktig roll att spela.

En sammanfattande slutsats av den kunskapsinventering som Barnhuset har gjort är att det utan ökad kunskapsspridning är en mycket dålig prognos för att fler barn och ungdomar som är i riskzon eller redan utsatta för exploatering ska upptäckas.

En aktör med särskilt ansvar för sexuell exploatering fyller ett tomrum när det gäller att vara pådrivande för att stoppa en eskalerande utveckling som riskerar att medföra att många unga människor växer upp med bestående skador till följd av de kränkningar och övergrepp de varit med om.

³ Ett undantag är att Carl-Göran Svedin vid Hälsouniversitetet i Linköping, enheten Barn- och ungdomspsykiatri/IKE, anser att institutionen skulle kunna vara en lämplig aktör.

⁴ Ungdomsstyrelsens uppdrag som beskrivs i åtgärd 11 (Utbildningsinsats riktad till personal som arbetar med barn och ungdomar) är, som tidigare nämnts, den åtgärd som tydligast överlappar Barnhusets påbörjade arbete.

Ett kunskapscentrum för att motverka sexuell exploatering av barn och ungdomar

I regeringens anmodan till Barnhuset ingår att formulera ett förslag på hur en aktör med ett samlat ansvar för kunskap och information om sexuell exploatering av barn ska

- organiseras,
- vilka uppgifter som ska ingå och vilka som blir de,
- initiala samt löpande kostnaderna.

Utifrån kunskapsinsamlingen och diskussioner med berörda aktörer går det att sammanfatta de högst prioriterade arbetsuppgifterna:

- Kunskapscentrals huvudsakliga arbetsuppgift bör vara kunskapsspridning och utbildning – att sprida och implementera kunskap om sexuell exploatering till berörda professionella grupper, polis, socialtjänst, skola, barn- och ungdomspsykiatri m.fl.
- Uppdatera och sammanställa forskning och kunskap om sexuell exploatering, svensk och internationell
- Ta fram utbildningsmaterial om sexuell exploatering, samt verka för att ämnet integreras i relevanta utbildningar
- Samordna och stödja forskning och utvärdering som rör sexuell exploatering
- Tillhandahålla rådgivning till professionella
- Bilda nätverka och samarbeta med aktuella aktörer, särskilt frivillig organisationer
- Följa utvecklingen, bevaka och analysera nya instrument för sexuell exploatering.

Vid utveckling av olika insatser, informationsmaterial och behandling som riktar sig till barn och ungdomar bör kunskapscentret verka för att det sker en aktiv samverkan med unga vid framtagandet.

Ämnesområden

- Handel med barn
- Sexuell exploatering mot ersättning/barnprostitution
- Övergrepsbilder och filmer på barn/barnpornografi
- Sexuell exploatering och kränkningar som sker genom Internet och andra interaktiva media

Den sista punkten, sexuell exploatering och kränkningar som sker genom Internet och andra media, är ett tillägg till de tre ovanstående områden som ingår i den officiella definitionen av sexuell exploatering. Barnhuset föreslår detta tillägg då det finns kränkningar och manipulationer som sker genom IT där ingen ersättning utgår och/eller där inget sexuellt övergrepp sker. Det gäller t.ex. sexuell grooming och bilder och filmer på barn tagna i smyg. Det skulle knappast vara funktionellt att lämna dessa nära angränsande områden utanför ett kunskapscentrums ansvarsområde.

Organisatorisk anknytning

Barnhusets dialog med relevanta aktörer på området har tidigare redovisats. Arbetsgruppen har därefter, i samråd med Barnhusets styrelse, arbetat fram följande två alternativ för ett kunskapscentrums organisatoriska anknytning⁵.

1. *Ett kunskapscentrum som är en kommitté och lyder under regeringskansliet*
Konstruktionen finns redan för Medierådet som ett kunskapscentrum som lyder under Kulturdepartementet och inte har ett betänkande som slutmål. Ett kunskapscentrum för att motverka sexuell exploatering av barn och ungdomar, bör ha en tidsgräns på fem år för sitt uppdrag.
2. *Ett kunskapscentrum som är anknutet till Stiftelsen Allmänna Barnhuset.*
Kunskapscentret skulle vara en fristående enhet direkt underställd Barnhusets styrelse, vilken är tillsatt av regeringen. Kunskapscentret bör ha en egen styrgrupp för innehållsmässiga frågor. Tidsgräns på fem år.

Vi vill understryka att kunskapscentret i bägge fallen föreslås få en tidsgräns på fem år. Skälet är att det som framförallt motiverar skapandet av ett kunskapscenter är att sexuell exploatering är ett fenomen som relativt nyligen uppmärksammats. Yrkesverksammas kunskapsbrist medför att barn och ungdomar inte upptäckts och får adekvat hjälp. Efter fem år av intensiv kunskapsspridning och utbildning som syftar till att integrera kunskapen t.ex. på utbildningar för professionella borde behovet av relevant kunskap ha uppmärksammats. Den fortsatta kunskapsutvecklingen bör därefter kunna fortgå utan stöd av ett specifikt kunskapscenter.

Anledningen till att vi inte föreslår ett kunskapscentrum knutet till ett bestämt universitet är att forskning på området idag sker på flera olika håll i landet. Det skulle därför vara en fördel att inte ge något universitet ett särskilt utpekat ansvar för området utan att istället uppmärksamma och stödja de initiativ som görs på olika håll i landet samt verka för att skapa nätverk och kontakter mellan de som forskar eller utvärderar på området.

Förslag som gäller ledning, personalsammansättning och finansiering presenteras i det följande, gemensamt för det de två olika alternativen.

Personal

4 tjänster som innefattar kompetens som berör,

- organisation, struktureriktat arbete, samverkan/nätverksarbete,
- administration/budgetansvar,
- fördjupad kunskap om ämnesområdet, sexuell exploatering,
- information/kommunikation, utbildning, IT,
- forskning/ utvärdering, kunskapssökning,
- individinriktat arbete som rör barn- och ungdomar t.ex. rådgivning, behandling, utredning,

⁵ I de tidigare alternativen har vi även använt begreppet "kunskapsnav" men då det i diskussionerna inte framgick att de olika begreppen skulle innebära någon tydligt skillnad innehållsmässigt, har vi här valt det mer vanliga begreppet "kunskapscentrum".

Kostnader⁶

År 1

• Personalkostnader	2500.000 kr
• Lokal	200.000 kr
• Konferenser, seminarier, utställningar	500.000 kr
• OH-kostnader	50.000 kr
• Etablerings kostnader (möbler, datorer m.m.)	250.000 kr
• Utvecklingsmedel (inklusive webbsida)	1000.000 kr

Kunskapscentret föreslås att under första året disponerar en miljon kronor i utvecklingsmedel för att kunna bygga upp en egen webbsida samt stimulera forskning och metodutveckling. Medlen delas ut genom ett ansökningsförfarande.

År 2

• Personalkostnader	2500.000 kr
• Lokal	200.000 kr
• Konferenser, seminarier, utställningar	500.000 kr
• OH-kostnader	50.000 kr
• En nationell informationsaktivitet	1000.000 kr

Under det andra året föreslås medel till en nationell informationskampanj med målgrupp barn i åk. 4-5.

År 3-5

De löpande kostnaderna (se ovan) uppskattas till ca 3 miljoner kronor/år.

De två alternativen för ett kunskapscentrums lokalisering

Kunskapscentrat är lokaliserat på statlig nivå i bägge alternativen. Alternativ 1, ett kunskapscenter som förläggs inom ramen för regeringskansliet medför möjligheter till ett närmare samarbete med det aktuella departement där kunskapscentret är förlagt samt de fördelar som det kan innebära t.ex. stor insyn för regeringen. Befintlig personal och andra resurser som finns att tillgå inom regeringskansliet kan användas. Ett kunskapscentrum förlagt så nära regeringen kan innebära en ökad tyngd vid kunskapsspridning. En nackdel är att generell kunskapsspridning inte tillhör regeringskansliets ordinarie aktiviteter.

Fördelen med att förlägga en kunskapscenter inom ramen för Barnhuset är att Barnhusets verksamhet huvudsakligen är kunskapsspridning till de målgrupper som är i fokus för att kunskapscentrums aktiviteter. Barnhuset är en etablerad aktör som har kontakter med myndigheter, organisationer, professionella organisationer, högskolor/universitet. Barnhuset har en administration kring såväl

⁶ Kostnaderna är en uppskattning som också kan påverkas av vilken organisatorisk huvudman kunskapscentret får.

konferensverksamhet som forskningsansökningar. Kunskapscentrat kan också dra nytta av Barnhusets befintliga administrativa resurser.

Vid beslut om vilket av alternativen som ska väljas bör övervägas vilket alternativ som uppfattas som mest legitimt av mottagarna och mest lämpligt med hänsyn till de olika aktörer som kunskapscentrat ska samarbeta med.

Stockholm den 16 januari 2009

Bodil Långberg
Kanslichef
Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Bilaga 1.

Deltagare i referensgruppen

Ann Katrin Agebäck, Medierådet
Agneta Björklund, Socialdepartementet
Silvia Enhagen, RFSU
Christina Heilborn, Svenska UNICEF
Eva Stenelund, BRIS
Karin Juhlén, Socialdepartementet
Helena Karlén, ECPAT Sverige
Lars Lööf, WGCC, Östersjöstaternas råd
Anna-Karin Boqvist, Barnombudsmannen
Åsa Landberg, Rädda Barnen
Björn Sellström, Rikskriminalpolisen
Annica Ryng, RFSL
Carl-Göran Svedin, Linköpings Universitet
Annika Öqvist, Socialstyrelsen
Ingrid Åkerman, Konsult